HET

SEMITISCHE LETTERSCHRIFT.

DOOR

D. E. W. WOLFF,

LIT. HUM. DOCT. PHIL. THEOR. MAG.

Met eene Tafel.

AMSTERDAM,
W. H. KIRBERGER.
1858.

Very rare

HET

SEMITISCHE LETTERSCHRIFT.

DOOR

D. E. W. WOLFF,

LIT. HUM. DOCT. PHIL. THEOR. MAG.

Met eene Tafel.

AMSTERDAM,
W. H. KIRBERGER.
1858.

Canes ut montivagae persaepe ferai
naribus inveniunt intectas fronde quietes,
cum semel instituerunt vestigia certa viai:
sic alid ex alio per te tute ipse videre
talibus in rebus poteris, caecasque latebras
insinuare omneis, et verum protrahere inde.

LUCRETIUS.

VOORREDE.

Eene zwarigheid, waarop de beginnende beoefenaar der hebreeuwsche en overige semitische talen al aanstonds stuit, is het vreemde schrift, dat van het onze zoo geheel afwijkend schijnt te wezen. Daar echter ons schrift in den grond van het semitische niet onderscheiden is, kan die zwarigheid gemakkelijk worden weggenomen, wanneer slechts de oorsprong der semitische letterfiguren verklaard, en de afleiding van het grieksche en latijnsche schrift uit het semitische aangewezen wordt. Wanneer de beginnende beoefenaar der semitische talen eenigen tijd bij de letterteekens wordt bepaald, ze met de figuren der aan hem bekende alfabeths vergelijkt, en de wet van hunne vorming leert inzien, dan prenten zij zich door die opmerkzame beschouwing ongemerkt in zijn geheugen vast, en verkrijgt hij spoedig in het lezen van het semitische schrift eene vaardigheid, die voor de verdere taaloefening van niet weinig belang is. Daar echter deze zaak in onze grammatica's slechts aangestipt wordt, meende schrijver dezes aan beoefenaren der hebreeuwsche taal eene kleine dienst te kunnen bewijzen door de nevensgaande verklaring van het semitische letterschrift. Hij vond daartoe aanleiding in de lezing van het eerste stuk der: Phoenizische studiën, *van* Dr. M. A. LEVY, *waarin het phoenicische opschrift op den sarkofaag van Asmanazar, Koning van Sidon, behandeld wordt. Het bij dat stuk gevoegde facsimile van het opschrift, leverde hem de*

oud-semitische letterfiguren, die bij de thans gebruikelijke vierkante hebreeuwsche letters ten grondslag liggen, en hij vond tevens in het genoemde geschrift het hier ontwikkelde beginsel van de semitische lettervorming aangewezen. Op de hierbij gevoegde tafel van alfabeths vindt men in de eerste kolom de phoenicische of oud-semitische letters, grootendeels volgens het genoemde opschrift. In de tweede kolom het samaritaansche alfabeth, waarvan de figuren ontleend zijn aan het facsimile van den samaritaanschen brief, uitgegeven en verklaard door HAMAKER, *in het vijfde deel van het* Archief voor kerkelijke geschiedenis, *en ook afzonderlijk gedrukt. In de derde en vierde kolom eindelijk het gewone hebreeuwsche en het grieksche alfabeth.*

Dat de vergelijking van het vierkante hebreeuwsche alfabeth met het oudere semitische schrift tevens haar nut heeft als hulpmiddel voor de textkritiek van de overblijfselen der oud-hebreeuwsche letterkunde, behoeft geen betoog. Overigens mag het hier behandelde onderwerp: de oorsprong van ons letterschrift, niet uitsluitend voor beoefenaren der hebreeuwsche taal, maar meer algemeen belangrijk geacht worden. Mogten de navolgende bladzijden ook in ruimeren kring eenige belangstellende lezers vinden, dit zou den schrijver natuurlijkerwijze zeer gewenscht en aangenaam zijn.

HET SEMITISCHE LETTERSCHRIFT.

Het is bekend dat ons letterschrift uit Palaestina afkomstig is. Het latijnsche schrift bij ons gebruikelijk is ter naauwernood onderscheiden van het grieksche, en de Grieken hebben, volgens de overlevering, het hunne ontvangen van Cadmus den Phoeniciër, aan wien de uitvinding van het letterschrift wordt toegeschreven. Overeenkomstig die overlevering worden de letters door Ausonius niet onaardig: *Cadmi nigellae filiae* genaamd, van welke uitdrukking Bilderdijk een meesterlijk gebruik maakt in zijn vers: Italiaansch meesterschrift:

> Wat opgespleten saterspoot,
> Gedompeld in een moddersloot
> Van edik, roest en gal,
> Koomt dartlen in dit sneeuwen dal
> Op nieuwgevonden wet,
> Daar *Cadmus zwarte dochtertjens* zich vlijen naar zijn tred?

Voor den phoenicischen, of algemeener, semitischen oorsprong van het grieksche alfabeth bestaat echter een meer zekere waarborg dan de overlevering; hij blijkt zoowel uit de letterfiguren zelve, als uit hare namen, in welke men de hebreeuwsche letternamen, gewijzigd naar het grieksche spraakorgaan, terugvindt.

Omtrent de wijze, waarop die *zwarte dochtertjens van Cadmus* in de wereld gekomen zijn, bestaat verschil van gevoelen. Uitgaande van de namen, die de hebreeuwsche letterteekens dragen, heeft men langen tijd gemeend, dat zij oorspronkelijk afbeeldingen zijn geweest van de voorwerpen, door die namen beteekend. Men bemerkt namelijk aanstonds dat de naam van iedere hebreeuwsche letter aan-

vangt met den klank, welke door haar wordt uitgedrukt. Daarom heeft men gesteld, dat de uitvinder van het letterschrift, opmerkzaam geworden op de weinige eenvoudige grondklanken, waarmeê alle woorden gevormd worden, en elken van die klanken met een afzonderlijk teeken willende aanwijzen, ter vorming van elk letterteeken een woord heeft genomen, aanvangende met den klank dien hij wilde uitdrukken, en met de ruw geteekende figuren van de voorwerpen, door die woorden beteekend, de elementaire klanken der taal heeft afgebeeld. Zoo beteekent b. v. de naam der *d*, *daleth*, een *deur*, en de uitvinder van het semitische alfabeth zou derhalve met de ruwe teekening van dit voorwerp den klank *d*, waarmeê het woord *daleth* begint, hebben uitgedrukt. Dit gevoelen is echter weinig aannemelijk. In de eerste plaats merkt men namelijk al spoedig op, dat de oudste semitische letterteekens ons bekend grootendeels weinig gelijkenis aanbieden met de voorwerpen, waarnaar zij volgens de bovengenoemde onderstelling afgebeeld zouden zijn. Al wil men aannemen dat die figuren reeds aanmerkelijk van hare oorspronkelijke gedaante zijn afgeweken, de gelijkenis der teekens met de voorwerpen, naar welke zij ondersteld worden gevormd te zijn, zou toch, naar het schijnt, meer in het oog loopend moeten wezen, wanneer zij inderdaad dezen oorsprong hadden. Zelfs is die gelijkenis bij de letterfiguren, volgens latere schrijfwijze gevormd, ten deele gemakkelijker te ontdekken dan bij de figuren van het oudere schrift. In het vierkante hebreeuwsche schrift, hetwelk nog gebruikt wordt, kan men des noods bij de *záïn* nog eenige gelijkenis met een *zwaard*, bij de *têt* met eene *slang*, bij de *mêm* met *watergolven* vinden; maar in het oudere schrift, waarin volgens de onderstelling die gelijkenis sterker zou moeten uitkomen, verdwijnt zij bijkans geheel. Daarbij komt ten andere, dat het bij deze onderstelling geheel onverklaard blijft, waarom juist deze woorden, en geene andere, door den

uitvinder van het letterschrift gekozen zijn, om naar de voorwerpen, door hen beteekend, zijne letterfiguren te vormen. Immers stonden hem, voor den *d*-klank, behalve het woord *daleth*, nog een aantal andere ten dienste, die, met dezen klank beginnende, even goed voor zijn oogmerk hadden kunnen dienen; en zoo voor de overige klanken. De bovengenoemde onderstelling geeft geen antwoord op de vraag, waarom hij juist tot deze woorden bepaald werd, en moet dit aan toeval en willekeur toeschrijven.

Het genoemde gevoelen omtrent den oorsprong van het letterschrift, heeft eenige overeenkomst met de oude hypothese omtrent den oorsprong der taal zelve. Gelijk men den oorsprong der letterteekens verklaart uit de nabootsing van zekere zigtbare voorwerpen, zoo meende men vroeger dat de geheele spraak ontstaan was door nabootsing van natuurgeluiden. Men moest echter al spoedig bemerken dat de klanknabootsende woorden slechts een zeer gering en ondergeschikt bestanddeel van het ligchaam der taal uitmaken, en begon in te zien dat het wezen der taal niet enkel in het stoffelijke der geluiden ligt, maar in het vormende beginsel, dat in haar werkzaam is, door hetwelk de geluiden ontwikkeld, gebogen, verbonden, en alzoo geschikt gemaakt worden om voertuigen der gedachten te zijn. Inderdaad, er wordt tot de voortbrenging van het woord iets meer vereischt dan de nabootsing van een buiten den mensch gegeven geluid; het woord is het resultaat van 's menschen zelfstandige terugwerking op een in zijne ziel ontvangen indruk; de uitdrukking van eene bepaalde aandoening en werkzaamheid zijns geestes; de hoorbare vorm zijner gedachte. In nabootsing van geluiden bestaat het praten van eksters en papegaaijen; de menschelijke spraak is het kunstgewrocht van den denkend scheppenden geest die in den mensch is. In het menschelijk woord is van aanvang aan een geestelijk element met het stoffelijke, den klank, vereenigd. Slechts datgene wat oorspronkelijk reeds in de

taal lag, heeft zich uit haar kunnen ontwikkelen; vinden wij derhalve in de ontwikkelde taal dat geestelijke element, waardoor zij een geschikt middel en werktuig voor ons denken is, dan moet dit van aanvang aan in haar hebben gelegen. Ja, de taal is meer dan middel en werktuig voor het denken; zij is *één* met het denken, met hetzelve geboren en opgewassen; zij is de voltooijing van het denken. Men kan zonder woorden gewaarworden, gevoelen, begeeren en willen, maar men kan niet denken zonder woorden, eerst in het woord komt de mensch tot de volle bewustheid van zijne gedachte. Eerst in de spraak wordt het denken openbaar; weshalve Themistocles met treffende waarheid tot den Perzischen koning zeide: de spraak is gelijk een tapijt dat uit elkander gerold wordt en zoodoende de beelden, die er in gewerkt zijn, duidelijk vertoont; maar in de gedachte ligt alles ingewikkeld en verholen, gelijk de figuren in het opgerolde tapijt.

Keeren wij tot het letterschrift terug. De bezwaren aan de bovengenoemde onderstelling verbonden, worden ten deele weggenomen door de hypothese, welke Bilderdijk in zijne verhandeling over het letterschrift voorgedragen en ontwikkeld heeft. Hij rangschikt namelijk de letters naar de organen, waardoor zij gevormd worden, en stelt dat de letterfiguren van elke klasse afbeeldingen zijn van het orgaan, waartoe hare klanken behooren. Zoo zijn de *bêth*, *phê* en *mêm* afbeeldingen van de lippen, van ter zijde en van voren gezien; de *lamed* en *rêsch* van de tong; de *gimel*, *kaph* en *kôph* van de keelholte. De letters zijn dus volgens deze onderstelling zinnebeeldige teekens, die door de afbeelding van het orgaan den klank aanduiden, die er door gevormd wordt, even als men b. v. door de afbeelding van eene trompet het trompetten, door die van eene fluit het fluiten zou kunnen beteekenen. Dit gevoelen van Bilderdijk omtrent den oorsprong en de beteekenis der letterfiguren heeft wederom eene kennelijke overeenkomst met zijn gevoelen om-

trent den oorsprong der taal zelve. Gelijk de letterfiguren zinnebeelden zijn van de klanken, zoo zijn volgens hem de klanken en woorden zinnebeelden van de zaak of het denkbeeld dat de mensch wil te kennen geven. De woorden moeten gerangschikt worden naar zekere stammen, en die stammen zelve zijn terug te brengen tot zekere enkelvoudige grondklanken, die, naar gelang van het orgaan waardoor en de wijze waarop zij gevormd worden, de bedoelde zaak zinnebeeldig te kennen geven. Zoo worden de *d*- *t*- en *n*- klanken, bij wier vorming de tong zich voorwaarts beweegt en tegen den binnenrand der bovenste tandenrij drukt, gebruikt tot aanwijzing en bepaling; zoo dienen de geluiden, die door de werkzame en bewegelijke tong worden voortgebragt, om beweging, werking, en dergelijke denkbeelden uit te drukken; zoo beteekent de *o*- klank, bij welks vorming de mond van voren eene cirkelvormige opening vertoont, het denkbeeld van rondheid, en de zaken, waaraan die eigenschap kan worden waargenomen; en zoo bestaat er over het geheel tusschen de klanken en de zaken of denkbeelden eene zekere overeenkomst, krachtens welke gene als zinnebeelden van deze dienen konden.

Maar ook tegen Bilderdijk's hypothese aangaande den oorsprong van het letterschrift bestaat het gewigtige bezwaar, dat zij door de oudere semitische lettervormen niet gestaafd worden kan. Bij zijne verklaring der letterfiguren leide hij het nieuwere vierkante hebreeuwsche schrift ten grondslag, welks letterteekens inderdaad aan zijne onderstelling eenigen schijn geven, en niet al te zeer behoeven verdraaid te worden, om er losse afteekeningen van de onderscheidene spraakwerktuigen in te vinden. Geheel anders is het gelegen met het oud-semitische schrift, zoo als dat in phoenicische opschriften voorkomt, hetwelk aan Bilderdijk slechts in eenige weinige teekens bekend was. Wie in de hebreeuwsche *jôd* een *hand*, in de *bêth* een *huis* ziet, ziet zeker scherp; maar nog scherper ziet hij, die in de oud-semitische letter-

figuren afbeeldingen van de lippen, de tong en de keelholte vinden kan. Het is overtollig hierover nog meer te zeggen, daar een enkele blik op het phoenicische alfabeth ons moet overtuigen dat Bilderdijk's hypothese onhoudbaar is.

Wij vinden echter in zijne uiteenzetting *ééne* zeer juiste opmerking, die ons het spoor aanwijst om de waarheid te ontdekken. Het is die, dat er overeenkomst van figuur bestaat tusschen de organisch verwante letters. Wanneer wij volgens die aanwijzing de letterteekens naar den aard en de vorming hunner klanken verdeelen en in zes klassen rangschikken, namelijk: *spiranten*, waartoe de *aleph*, *hê* en *chêth*; *lipletters*, waartoe de *vâu*, *bêth* en *phê*; *keelletters*, waartoe de *gimel*, *kaph*, *jôd*, *'âïn* en *kôph*; *tongletters*, waartoe de *daleth*, *rêsch*, *thâu* en *têt*; *vloeibare*, waartoe de *lamed*, *nûn* en *mêm*; en *sibilanten*, waartoe de *zâïn*, *tsadê*, *samec* en *sîn* behooren; dan ontdekken wij aanstonds het volgende. Vooreerst: dat bij de letterteekens van dezelfde klasse *ééne* figuur ten grondslag ligt, waarvan de overige wijzigingen zijn. Ten andere: dat die grondfiguren gevormd zijn door de eerste en eenvoudigste mathematische figuren: de regte en gebogen lijn, en een paar hoogst eenvoudige combinatiën van regte lijnen. Beschouwen wij de onderscheidene klassen. Onder de *spiranten* is de grondfiguur de *aleph*, gevormd door een loodlijn, waaraan ter regterzijde twee horizontale streepjes gevoegd zijn. De *hê* is dezelfde figuur, maar met de horizontale streepjes naar de tegenovergestelde zijde gekeerd. De *chêth* eindelijk is de *hê*, maar voorzien van een tweede loodlijn, die parallel met de eerste langs de uiteinden der horizontale streepjes loopt. Onder de *lipletters* is de grondfiguur die der *vâu*, een loodlijn, van boven naar de linkerzijde omgebogen. In de *bêth* is die ombuiging voortgezet, zoodat er een oog gevormd wordt, terwijl de lijn ook van beneden naar denzelfden kant omgebogen is. De *phê* eindelijk is van de *bêth* alleen onderscheiden doordien dat oog iets kleiner is. Bij de *keelletters* is de grond-

figuur de *gimel*, twee regte lijnen tot een hoek vereenigd. De *kaph* is een *gimel*, waaraan ter regterzijde een loodlijn gevoegd is. De *jôd* is van de *kaph* alleen onderscheiden door twee kleine dwarsstreepjes. De *'áïn* bestaat uit twee tegen elkaâr geplaatste *gimels*, die alzoo een ruit vormen. De *kôph* is een *'áïn*, door wier midden een loodlijn getrokken is. Onder de *tongletters* vinden wij als grondfiguur de *daleth*, een driehoek, welks regterzijde naar beneden verlengd is. De *rêsch* is dezelfde figuur, maar rond in plaats van hoekig. Hoe het kruis van de *thâu* uit de *daleth* ontstaan is, ziet men aanstonds uit de eerste figuur der *thâu* op de bijgevoegde tafel. De *têt* is de *thâu* in een cirkel gesloten. In de klasse der *vloeibaren* is de *lamed* de grondfiguur; de *nûn* is dezelfde figuur onderste boven gekeerd; de *mêm* is de omgekeerde *lamed*, vermeerderd met een streepje, midden door de horizontale lijn getrokken. Bij de *sibilanten* eindelijk is de grondfiguur de *záïn*, twee parallele horizontale lijnen, tusschen welke in het midden een loodlijn getrokken is. De *tsadê* is een *záïn*, langs welke aan de linkerzijde een loodlijn loopt. De *samec* is een dubbele *záïn*, rustende op een loodlijn. De *sîn* eindelijk is de *záïn* volgens de tweede figuur dier letter op onze tafel, maar in eene andere rigting getrokken, en met een streepje vermeerderd.

Hierbij zijn nog een paar aanmerkingen te maken over de *jôd* en de *rêsch*. De *jôd*, die in het hebreeuwsch een semivocaal is, komt hier namelijk voor in de klasse der keelklanken. Men zal echter zonder bezwaar kunnen aannemen, dat deze letter in sommige semitische dialecten den keelklank gehad heeft, wanneer men de verwantschap van de *j* met de *g* in aanmerking neemt, en wanneer men bedenkt, dat nog heden in het half oostersche Spanje de *j* even als de *g* een gutturaal is. In woorden als: *Méjico*, *Montijo*, *Quijote*, *jóven*, *juez*, wordt de *j* uitgesproken met een klank, die naar onze *g* of *ch* zweemt. Zulk een klank moet de *jôd* ook gehad hebben in de taal, die door den

uitvinder van het semitische letterschrift gesproken werd, weshalve hij dit letterteeken vormde door wijziging van de *gimel*. — Wat de *rêsch* betreft, deze behoort in het hebreeuwsch tot de gutturalen, en wordt in de Europeesche talen onder de vloeibare letters gerekend; maar komt in het phoenicische letterschrift voor onder de tandletters, met een teeken dat van de *daleth* uiterst weinig onderscheiden is. Dit is daaraan toe te schrijven, dat de *rêsch* aan de *daleth* organisch ten naauwste verwant is. Die verwantschap vertoont zich nog in het hebreeuwsch in de werkwoorden *saraf* en *schadaf*, welke etymologisch niet onderscheiden zijn, en daarom ook in beteekenis overeenstemmen. Ook in andere talen vindt men voorbeelden van de verwisseling dezer letters. Het latijnsche *caduceus* is het grieksche κηρύκειον, en *meridies* is ontstaan uit *medidies* (*medius dies*). Wegens die verwantschap tusschen beide letters kon de uitvinder van het letterschrift den *r*- klank door een teeken uitdrukken, dat met eene zeer geringe wijziging naar het teeken van den *d*- klank gevormd is.

Wij zullen thans gemakkelijk de afleiding van het grieksche en latijnsche alfabeth uit het phoenicische kunnen nagaan. Het grieksche alfabeth bestond oorspronkelijk uit zestien letters, namelijk, de vijf klinkers: α, ε, ι, ο, υ; de zes stomme medeklinkers: β, π, γ, κ, δ, τ; en de vijf vloeibare letters: λ, μ, ν, ρ, σ. Later kwamen daar nog acht letters bij, namelijk de twee lange vocalen η en ω; de drie dubbele letters: ζ, ξ, ψ; en de drie geadspireerde: φ, χ, ϑ. Behalve deze moet men onder de grieksche letters ook nog rekenen: het *digamma*, en de drie getalteekens, *bau*, *koppa* en *sampi*. In welke verhouding staan nu deze grieksche letters tot de semitische? Aangaande de stomme: β, π, γ, κ, δ, τ is dit duidelijk; het zijn de semitische *bêth*, *phê*, *gimel*, *kaph*, *daleth* en *thâu*. Wanneer men in het oog houdt, dat de Grieken, niet als de Phoeniciërs van de regter- naar de linker-, maar van de linker- naar de

regterzijde schrijvende, de semitische letters moesten omkeeren, dan zal men aanstonds in deze grieksche letters de phoenicische herkennen. Even zoo is het gelegen met de vijf vloeibare. Maar waarvandaan hebben de Grieken hunne vocaalteekens, daar het semitische alfabeth alleen consonanten bevat? Op het eerste gezigt blijkt dat de *α* de semitische *aleph* is. Zonder nadeel kon dit semitische letterteeken, dat de zachte aanblazing uitdrukt, door de Grieken voor den vocaalklank *α* gebruikt worden, omdat de zachte en scherpe aanblazing in hun schrift niet met letters werd aangewezen, en derhalve de teekens *aleph* en *hê* voor hen in dit opzigt overtollig werden. Gelijk het teeken der zachte aanblazing voor de *α*, zoo heeft men dat der scherpe aanblazing, de *hê*, gebruikt om den vocaalklank *ε* uit te drukken; men behoeft de oud-semitische *hê* slechts van de linker- naar de regterzijde te keeren, en men verkrijgt eene figuur, die met de grieksche *ε* de grootste overeenkomst aanbiedt. Dat de grieksche *ι* hetzelfde teeken is als de semitische *jôd*, valt in het oog. Hoogst waarschijnlijk is het daarom dat de grieksche *υ* uit de semitische *vâu* ontstaan is, ofschoon de overeenkomst van beide figuren op het eerste gezigt minder klaarblijkelijk is. Thans blijft de *omicron* nog over. Deze letter is volmaakt gelijk aan de semitische *'âïn*, wanneer die namelijk niet hoekig, maar rond gevormd wordt, in welke gedaante zij meestal voorkomt. De klank, welken de *'âïn* in de semitische talen heeft, is in de grieksche taal niet aanwezig, en dit teeken werd dus in dit opzigt voor de Grieken overtollig. Wat is nu natuurlijker, dan dat dezen, even als zij de teekens der zachte en scherpe aanblazing voor bepaalde vocaalklanken genomen hadden, ook het teeken der *'âïn*, waarvoor in hunne taal geen klank aanwezig was, aangewend hebben om eene vocaal af te beelden, voor welke het semitische alfabeth geen teeken had? — Wij komen thans tot de dubbele letters: ζ, ξ, ψ. De grieksche *zeta* is kennelijk

dezelfde figuur als de semitische *záïn*. De ξ is niets anders dan een dubbele *zeta*, en naar deze figuur gevormd, gelijk ook de semitische *samec* naar de *záïn* gevormd is. De ψ eindelijk levert eenige overeenkomst op met de semitische *tsadê*. Zou hier derhalve niet hetzelfde hebben plaats gehad, wat wij bij de *omicron* en *'áïn* opmerkten, dat men namelijk wederom een semitisch letterteeken, waaraan in de grieksche taal geen klank beantwoordde, gebruikt heeft om een griekschen klank uit te drukken, waarvoor in het semitische letterschrift geen teeken gevonden werd? — Beschouwen wij thans de geadspireerde letters: ϑ, χ, φ, dan vinden wij aanstonds, dat de Θ geenszins onderscheiden is van de semitische *têt*. De χ is waarschijnlijk ontstaan door verdubbeling, hetzij van de *gamma*, of van de *kappa*. Bij de Φ vinden wij eene in het oog loopende gelijkenis met de semitische *kôph*, en meenen daarom te mogen onderstellen, dat hier wederom hetzelfde heeft plaats gehad, wat wij bij de *omicron* en *'áïn*, de *psi* en *tsadê* hebben opgemerkt. — Maar welke is de oorsprong van de teekens der lange vocalen η en ω? In het laatste teeken heeft men voorlang een dubbele *omicron* gezien. De grieksche H beantwoordt zoowel naar hare gedaante, als naar de plaats, welke zij in het alfabeth inneemt, aan de semitische *chêth*. In het oud-grieksche schrift, zoo als wij dat uit de opschriften van Melos en Sigeum kennen, komt de H voor als spiritus asper, en is dus aldaar ook in klankbeteekenis nagenoeg aan de *chêth* gelijk. In het latere grieksche schrift werd de spiritus asper niet meer door een letterteeken uitgedrukt; en men gaf toen aan de H de bestemming en beteekenis, die zij tegenwoordig nog heeft. — Thans blijven ons nog het *digamma* en de getalteekens te beschouwen. Wanneer men de oud-semitische *hê* naar de regterzijde keert, dan verkrijgt men het oud-grieksche *digamma*, de latijnsche F. Dit *digamma*, dat eene spiratie uitdrukte, welke met den klank van onze *v* of *w* overeenkomt,

is in de latere taal in sommige gevallen overgegaan tot de scherpe spiratie *h*, en alzoo teruggekeerd tot de kracht, die het oorspronkelijke semitische letterteeken had. Een dergelijken overgang van de spiratie *f* tot de *h* merkt men op bij een aantal woorden, die uit het latijn in het spaansch zijn overgenomen, b. v. *funda, honda; furca, horca; furnus, horno.* Wat eindelijk de getalteekens betreft, wij verkeeren daar in onzekerheid omtrent het teeken *bau.* De naam en de beteekenis als cijfer (6) wijzen ons tot de semitische *vâu;* maar de gedaante biedt te weinig overeenkomst met deze letter aan, om er dien oorsprong aan toe te kennen. Volgens Bilderdijk is dit teeken door de Grieken aan het koptische alfabeth ontleend. Omtrent de *koppa* kan geen twijfel bestaan; zoowel de naam en gedaante, als de plaats en beteekenis van deze figuur in het cijferschrift (90), toont dat zij niet onderscheiden is van de semitische *kôph.* Het teeken *sampi* is zeer waarschijnlijk ontstaan uit de semitische *sîn*, en heeft zijn naam gekregen, doordien men er eene combinatie van *sigma* (bij de Doriërs: *san*) en *pi* in zag.

Ten besluite nog een paar aanmerkingen over het latijnsche alfabeth. Wij vinden aldaar de letters P en R anders gevormd dan in het grieksche, de latijnsche p heeft de gedaante van de grieksche ρ. In de latijnsche p herkent men aanstonds de semitische *phê*, die bij de overname door de Grieken eenigzins anders gewijzigd is dan door de Latijnen. Dewijl nu in het latijn de P die gedaante had, moest de R door een kleinen slingertrek van haar onderscheiden worden. De latijnsche C is de semitische *kaph*, de grieksche *kappa*, met weglating van den regten streep. De X is een dubbele C. Den oorsprong van de F hebben wij reeds aangewezen. De H is de semitische *chêth.* De Q eindelijk is de semitische *kôph*, zoo als zonneklaar blijkt zoowel uit hare figuur als uit de plaats, die zij in het alfabeth inneemt.

Komen wij nu tot de namen der letterteekens, dan stellen wij daaromtrent natuurlijk het omgekeerde van hetgeen in de eerst aangevoerde hypothese aangaande den oorsprong van het letterschrift aangenomen werd. Niet de letternamen zijn het eerste, en de letterfiguren gevormd naar de voorwerpen door die namen beteekend, maar omgekeerd zijn de letterteekens het eerste, en nadat deze gevonden waren, heeft men hun die namen gegeven. Men heeft daartoe woorden gezocht, beginnende met den klank van elk letterteeken, en was derhalve reeds hierdoor in de keuze beperkt. Dat men zich daarbij ook heeft laten leiden door zekere verwijderde gelijkenis, die de letterfiguren met de voorwerpen der letternamen schenen aan te bieden, is niet onmogelijk. Overigens schijnt men voornamelijk daarop bedacht geweest te zijn om namen te kiezen van de meest gewone en dagelijks voorkomende zaken. Immers van dien aard zijn al de semitische letternamen, wier beteekenis zeker is: als: *os*, *kameel*, *slang*, *huis*, *deur*, *hoofd*, *oog*, *mond*, *tand*, *hand;* en met de weinige waarvan de beteekenis thans twijfelachtig of onbekend is, zal zulks ook wel het geval wezen.

Alfabeth.

	Phoenic:	Samarit:	Hebr:	Grieksch.	
aleph			א	ᗅ	Α
bêth			ב	Β	
gimel			ג	<	Γ
daleth			ד	Δ	
hê			ה	Є	F
vâu			ו	Υ	υ
záin			ז	Ζ	
chêth			ח	Η	
têt			ט	Θ	
jôd			י	Ι	
kaph			כ	Κ	
lamed			ל	Λ	
mêm			מ	Μ	
nûn			נ	Ν	
samec			ס	Ξ	Ξ
àin			ע	Ο	ω
phê			פ	Γ	Π
tsadê			צ	Ψ	
kôph			ק	Φ	ϙ
rêsch			ר	Ρ	
sîn			ש	Σ	
thâu			ת	Τ	

DRUK VAN A. BAKELS & COMP.